

राष्ट्रहिताय संस्कृतम्

Peer Reviewed

**Journal of
Fundamental &
Comparative Research**

Vol. VIII, Issue 10,(III) 2021-2022

शोधसंहिता

A Bi-annual Interdisciplinary Research Journal of KKSU
Peer Reviewed Journal of Fundamental & Comparative Research

Volume- VIII, Issue 10 (III), 2021-2022

ISSN 2277-7067

शोधसंहिता

Editor in Chief : **Prof. Shrinivasa Varkhedi**
Hon'ble Vice Chancellor

General Editor : **Prof. Madhusudan Penna**

Executive Editor : **Dr. Dinakar Marathe**

Editorial Board : **Prof. Nanda Puri**   **Prof. C.G.Vijaykumar**
Prof. Lalita Chandratre   **Prof. K. K. Pandey**
Dr. Deepak Kapde (Secretary)

Published by : **Registrar, KKSU, Ramtek**

KAVIKULAGURU KALIDAS SANSKRIT UNIVERSITY
RAMTEK

- 14 **EFFECT OF POMPAGE MYOFASCIAL RELEASE TECHNIQUE IN CASE OF NON-SPECIFIC CERVICAL SPINE PAIN WITH ICE COMPRESSION: A CASE REPORT**
Dr. Devendra Kumar Trivedi, Dr. Tahzeeb Fatima, Dr. Minhaj Tahir 102-103
- 15 **गुरु गोविंद सिंह का शिक्षा दर्शन की वर्तमान में उपदेयता का अध्ययन**
डॉ. कमल कान्त शर्मा 104-109
- 16 **बाल पोषण में परिवार की भूमिका**
डॉ० सुनीता वर्मा 110-114
- 17 **FACTORS DETERMINING MEASUREMENT OF SERVICE QUALITY IN THE DOMESTIC AIRLINES: AN EMPIRICAL STUDY**
Priyank Kumar Singh, Prof. H C Purohit 115-128
- 18 **PARENTING EDUCATION: A GREATEST IMPACT FOR CHILD DEVELOPMENT**
Dr. N. Sanjoy Singh, Dr. Premlata Maisnam, Dr. N. Munindro Singh, H. Rakesh Singh 129-134
- 19 **मेडिकल पुस्तकालय एवं ई संसाधन: एक अध्ययन**
डॉ संगीता सिंह, पायल चक्रवर्ती, वर्षा दुबे 135-142
- ✓ 20 **वर्तमानसमाजे कालिदासकृतकाव्यानां प्रासङ्गिकता**
प्रसाद-रञ्जन-चक्रवर्ती 143-150
- 21 **ANALYSIS OF NURSING CARE QUALITY AND PATIENT SATISFACTION AMONG PARTURIENTS ADMITTED IN OBSTETRIC UNITS OF THE SAHARA HOSPITAL AT LUCKNOW**
R.Padma Hepsiba, Dr.Tapti Bhattacharjee 151-163
- 22 **लोक-विश्वास (अथर्ववेदीय शौनक संहिता के विशेष सन्दर्भ में)**
आशीष कुमार 164-174
- 23 **IMPACT OF LEARNING MEDIUM ON ACHIEVEMENT MOTIVATION AND ANXIETY AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS**
Mr. D. K. Kannor, Dr. Narendra V. Deshmukh 175-179
- 24 **A STUDY OF INNOVATION AND ECONOMIC GROWTH IN INDIA**
Dr. Jadhav Ramdas Kalu 180-184

वर्तमानसमाजे कालिदासकृतकाव्यानां प्रासङ्गिकता

प्रसाद-रञ्जन-चक्रवर्ती

Assistant Professor, Department of Sanskrit, Swarnamoyee Jogendranath Mahavidyalaya, Amdabad
: Nandigram : Purba Medinipur : West Bengal : 721156

न्यासारः साहित्यदर्पणे यथा समाजचित्रस्य प्रतिफलनं भवति तद्वत् समाजदर्पणेऽपि साहित्यस्य प्रतिफलनं भवति। यावत् स्थास्यतः साहित्यं समाजश्च महीतले तावत् नियमोऽयं प्रचलिष्यति। कविवरेण कालिदासेन तत्कृतेषु काव्येषु कानिचिदृष्टान्तानि प्रदर्शितानि येषां प्रासङ्गिकता इदानीन्तने समाजे अप्यस्ति। कविवरेण बृक्षपरिचर्या, पतिगृहे नववधोः आचरणम्, विहितकर्तव्यस्य सुष्ठु परिपालनञ्चेति एतान् विषयान्नाधिकृत्य तत्कृतेषु 'अभिज्ञानशकुन्तलम्', 'मेघदूतम्', 'रघुवंशम्', 'मालविकाग्निमित्रम्' इति चतुर्षु काव्येषु ये दृष्टान्ताः प्रदर्शिताः तेषु केषाञ्चिद् प्रासङ्गिकता उपस्थाप्यतेऽस्मिन् प्रबन्धे।

कुञ्चिशब्दाः - मित्रम्, कर्तव्यम्, पूज्यपूजनम्, बृक्षपरिचर्या, प्रजापालनम्,

कालिदासस्य सर्वस्वम् अभिज्ञानशकुन्तलम्। मित्रं कीदृशं भवेद् किं वा तस्य कर्तव्यमित्यस्य सम्यक् बोधने नाटकस्यास्य प्रासङ्गिकता अस्ति। सखी नाम मित्रं वन्धुः वा। शस्त्रस्य विचारः यथा- यः आपदि विपदि च सर्वदा पार्श्वं तिष्ठति सैव यथार्थः वन्धुः।¹ शाकुन्तले शाकुन्तलायाः सखीद्वयमास्ताम् अनसूया प्रियंवदा च।

१) ते सख्यौ शाकुन्तलायाः दुर्दैवप्रशमनाय तस्याः भाग्यदेवतापूजने उद्युक्ते।²

२) वचनविन्यासेन दुष्यन्त-शकुन्तलयोर्मध्ये प्रेमपुष्टिर्बर्धनं ताभ्यामेव कृतम्।³

¹ "आतुरे व्यसने प्राप्ते दुर्भिक्षे शत्रुसंकटे।
राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति सः वान्धवः ॥"

-पञ्चतन्त्रम्

² "णं सहीए सउन्दलाए सोऽग्गदेवआ अचचणीआ" (ननु सख्याः शाकुन्तलायाः सौभाग्यदेवता अर्चनीया)
-अभिज्ञानशकुन्तलम्, चतुर्थोऽङ्कः

³ "सहि, ण जुतं अकिदसक्कारं अदिहिविसेसं विसज्जिअ सच्छन्ददो गमणम्।" (सखि न युक्तमकृतसत्कारतिथिविशेषं विसृज्य स्वच्छन्दतो गमनम्।)
-तत्रैव, प्रथमोऽङ्कः
"हला, ण दे जुतं गन्तुम्।" (हला न ते युक्तं गन्तुम्।)
-तत्रैव, प्रथमोऽङ्कः

कोलकाता : संस्कृतपुस्तकभाण्डारम्, 1416(B.S.).

सम्पा. हरगोविन्द शर्मा, मनुसंहिता, वाराणसी : चौखाम्बाविद्याभवन, 2006.
Mānava-Dharma Śāstra (with the commentaries of Medhātithi, Sarvajñanārāyana, Kūllūka, Rāchavānanda, Nandana and Rāmchandra, appendices by Shri Viswanātha Nārāyan Mandlik), Bombay : Ganpat Krishnaji's Press, 1886.

चाकी, ज्योतिभूषण. कालिदास समग्र. प्र. सं., 1982; अष्टम सं., 2000, कोलकाता : नवपत्र प्रकाशन, 2000.

मालविकाग्निमित्रम् :

Ed. Kasinath Pandurang Parab, The Mālavikāgnimitra of Kālidāsa (with the commentary of Kātayavema), 6th ed., Bombay : Nirnaya Sagar Press, 1924.

Ed. Shankar P. Pandit, The Malavikagnimitra, A Sanskrit play by Kalidasa, Bombay : Government Central Book Dipo, 1869.

रघुवंशम् :

प्रका- खेमराज श्रीकृष्णदासः, रघुवंशमहाकाव्य (ज्वालाप्रसाद मिश्र कृत अन्वय-वाच्यपरिवर्तन-सरलार्थ-और भावार्थ भाषाटीका समेत), बंबई, 1964(संवत्).

Ed. M. R. Kale, The Raghuvamśa of Kālidāsa (with the Commentary of Mallinātha), Canto I-X, 3rd revised ed. Bombay : Gopal Narayan & Co., 1922.

विक्रमोर्वशीयम् :

अनु- रामप्रसाद तिवारी, विक्रमोर्वशी, इलाहाबाद : इलाहाबाद सरकार, 1881.

Dutt, Nath manmatha, Sixteen Minor Smritis(Vol. I & II Translated into English, ed. & revised by K. L. Joshi, Delhi: Parimal Publication, 27/28, Shakti Nagar, 1st ed., 2006.

Kane Pandurang Vaman, History of Dharmasastra(Ancient and Mediaeval religious and civil Law in India), Vol. 1, 2nd ed. Revised and enlarged, Part-1, Reprint, Pune : Bhandarkar Oriental Research Institute, 1990.

**KAVIKULAGURU KALIDAS SANSKRIT UNIVERSITY
RAMTEK**